

Ökad jämställdhet för utländska medborgare

De får inte jobba som domare och inte rösta i riksdagsvalet. Inte heller får de byta kön. Utländska medborgare som lever i Sverige saknar fortfarande vissa rättigheter. Nu ses lagstiftningen över.

Skillnaden mellan att ha svenskt medborgarskap och att bara ha uppehållstillstånd har minskat. Fram till mitten av 1900-talet var de flesta sociala förmåner förbehållna svenskar. Idag har utländska medborgare med vissa reservationer samma rätt som svenskar till barnbidrag, bostadsbidrag, ersättningar från försäkringskassan och pension.

In på 1990-talet fick utländska medborgare bosatta i Sverige inte vistas inom militära skyddsområden, inte köpa svenska aktier, inte driva näringsverksamhet i Sverige och inte köpa fastigheter här. Dessa restriktioner är nu borta.

Utländska medborgare saknade tidigare rätt att rösta i allmänna val, men 1975 infördes rösträtt i kommunal- och landstingsvalen för utlänningar med permanent uppehållstillstånd.

I riksdagsvalet får bara svenskar rösta, men det vill miljöpartiet och vänsterpartiet ändra på.

– Vi vill ha samma regler som i kommunalvalet. De flesta som har levt i Sverige i några år har satt sig in väl i svenska förhållanden, men många har starka skäl till att inte vilja avsäga sig sitt medborgarskap och bli svenska medborgare, säger riksdagsledamoten Eva Zetterberg (v).

Svenskar har fortfarande monopol på en rad tjänster inom den statliga sektorn och rättssystemet. Reglerna härrör från en tid när utlänningar var lika med personer bosatta utanför Sverige. Men är dessa regler rimliga idag, när det bor över en halv miljon utländska medborgare i Sverige? Den frågan ska en statlig utredning försöka besvara före den 1 maj 2000.

Cafer Uzunel, expert i utredningen och jurist hos ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO), tycker att medborgarskapskravet är särskilt problematiskt inom rättssystemet.

– Sådana regler kan hindra rättssystemet från att spegla samhället. Och faktum är att vi redan har utländska domare som påverkar svenska förhållanden i stor utsträckning, i EU-domstolen och Europadomstolen, säger Cafer Uzunel.

Han ifrågasätter också kravet på svenskt medborgarskap för alla chefsposter vid statliga myndigheter som är direkt underställda regeringen.

Cafer Uzunel har heller ingen förståelse för att homosexuella får ingå partnerskap bara om ena parten är svensk. Lika kritisk är han till regeln som kräver svenskt medborgarskap vid könsbyte.

– Jag kan förstå att turister inte kan få komma till Sverige för att genomgå könsbyte, men jag har svårt att förstå varför inte utländska medborgare som bor här skulle få den rättigheten.

Lättare bli svensk medborgare

Det har blivit lättare att bli svensk medborgare och ännu lättare kan det bli. Kritikerna menar att medborgarskapets värde urholkas.

Ingen person har formell rättighet att bli svensk medborgare. Men den som bott här i fem år kan ansöka om medborgarskap, och har man inget kriminellt förflutet finns goda chanser att ansökan beviljas.

Fram till 1976 krävdes att den som ville bli svensk medborgare kunde försörja sig och tala svenska. När dessa krav togs bort blev fler utlänningar svenska medborgare.

Många av dem som inte blev det avstod därför att de inte vill förlora sitt gamla medborgarskap. Nu har den parlamentariska utredningen Medborgarskapskommittén föreslagit att Sverige ska tillåta dubbla medborgarskap.

Kritikerna hävdar att personer med två medborgarskap får dubbla lojaliteter, vilket kan skapa problem i samband med värnplikt och allmänna val.

Kommittén motiverar sitt förslag med att det i Sverige redan lever ungefär 300 000 personer som har dubbla medborgarskap. De flesta har fått dispens därför att de kommit hit från länder som inte vill släppa sina medborgare.

Juan Fonseca, tidigare socialdemokratisk riksdagsledamot och numera rådgivare vid den oberoende Diskrimineringsbyrån i Stockholm, menar att en möjlighet till dubbelt medborgarskap skulle lösa många problem.

– Jag har till exempel alltid tyckt att man ska kunna få rösträtt till riksdagen efter en viss tid i Sverige, men den frågan kan lösas genom en rätt till dubbelt medborgarskap, säger han.

Medborgarskapskommittén vill också se andra lagändringar. Idag krävs att föräldrarna är gifta om ett barn med utländsk mamma och svensk pappa ska bli svensk medborgare. Kommittén föreslår att lagen ändras så att ett barn som föds i Sverige med svensk pappa blir svenskt även om mamman inte är det.

Redan vid årsskiftet sänktes kravet på att den som blir svensk medborgare ska kunna styrka sin identitet. Det underlättar för personer från bland annat Somalia där man inte kan få något pass eftersom det saknas centrala myndigheter.

Det finns de som menar att det har blivit för lätt att bli svensk. Riksdagsledamoten Marietta de Pourbaix-Lundin (m) vill att kunskaper i svenska ska vara ett villkor för medborgarskap.

– Vi gör folk en björntjänst om vi ger dem illusionen att man inte behöver kunna svenska för att klara sig i Sverige. Man är ju ganska hjälplös här om man inte kan ta till sig information och inte till exempel fylla i blanketter, säger hon.

Även Juan Fonseca kan tänka sig svenskakunskaper som ett villkor för medborgarskap. Han tror att ett sådant krav skulle få fler människor att lära sig bättre svenska.

På en punkt vill Medborgarskapskommittén göra det svårare att bli svensk. Man vill ta bort möjligheten att om det gynnar Sverige ge svenskt medborgarskap till personer som annars inte är kvalificerade, till exempel därför att de inte bott här tillräckligt länge. Det gjordes till exempel med häcklöperskan Ludmila Enqvist inför OS i Atlanta 1996.

Svenskt pass lockar

Ett litet vaxat blått häfte att smörja passkontrollen med. Det är vad som främst lockar utlänningar att bli svenskar.

Madina Osman kom till Sverige från Somalia 1982 och fick svenskt pass 1991.

– Det blev för krångligt att resa med ett somaliskt pass. Till och med ett grannland som Kenya krävde visum och kunde ta månader på sig för att utfärda det, säger hon.

Idag njuter Madina Osman av sitt svenska medborgarskap när hon reser inom Europa.

– Det är skönt att bara kunna sticka iväg. Ibland hittar jag en billig biljett och åker till London en vecka.

Nordbor, västeuropéer och nordamerikaner behåller oftast sitt ursprungliga medborgarskap. De har ju redan ett pass som går hem hos passkontrollanterna.

Många arbetskraftsinvandrare som kom till Sverige från Grekland, Italien, Turkiet och Jugoslavien fram till 1970-talet väntade länge med att söka svenskt medborgarskap. De hade täta kontakter med hemlandet och planerade ofta att flytta tillbaka.

Tvärtom förhåller det sig med de flesta flyktingar som har kommit hit sedan 1970-talet. Särskilt de som har tillhört en minoritet i de länder de kom ifrån, till exempel assyrier, syrianer, kurder, armenier och azerbajdzjaner, har varit angelägna att snabbt bli svenska medborgare eftersom de inte har några sentimentala bindningar till sitt gamla pass.

Vid sidan av passet lockas många av möjligheten att skyddas av svenska myndigheter, skriver forskaren Mátyás Szabó i boken "Vägen mot medborgarskap". Det gäller särskilt om man planerar ett besök i sitt tidigare hemland och tror sig riskera trakasserier. Många unga män föredrar också svensk värnplikt framför ursprungslandets.

Rösträtten spelar däremot i allmänhet ingen större roll som lockbete. Men för Madina Osman är den viktig nu när hon är svensk medborgare.

Svensk medborgare – men svensk? Nej, Madina Osman är inte svensk i omgivningens ögon. Infödda svenskar talar ibland i all välmening om för henne hur hon ska uppträda "i det här landet". Och svenska passkontrollanter tar sig god tid med henne när hon kommer hem efter sina resor.

– De frågar mycket: var har du varit, var det trevligt, hur var vädret? Det gör de inte för att vara artiga. De vill kolla att jag kan svenska.

Madina Osman gör inte själv anspråk på att vara helt svensk, men hon känner sig svenskare än hon gjorde innan hon fick sitt blå pass.

– Jag älskar naturen, det har jag alltid gjort. Och när jag blev svensk medborgare och gick ut i skogen kändes det på något sätt att nu har jag lika stor rätt till detta som alla andra.

Exempel på rättigheter förbehållna svenska medborgare

- Rätt att rösta i riksdags- och EU-val samt folkomröstningar.
- Möjlighet att inneha vissa poster, till exempel polis, militär, domare, kronofogde, åklagare, nämndeman samt en lång rad höga poster inom den statliga förvaltningen.
- Rätt till folkpension om man bor utomlands. Utländska medborgare får ta med sig folkpensionen bara till länder som Sverige skrivit avtal med, det vill säga bland annat EU-länderna, Turkiet och Chile.
- Rätt till studiemedel för studier utomlands. EU- och EES-medborgare har dock samma rätt som svenskar här.
- Skydd mot åsiktsregistrering.
- Rätt registrera partnerskap. Ena parten måste vara svensk.
- Rätt att byta kön.

Nya svenskar

År	Utländska medborgare	Invandrare som blivit svenskar	Andel av invandrarna som blivit svenskar
1970	411 280	158 669	27,8 %
1975	409 894	213 521	34,3 %
1980	421 667	309 258	42,3 %
1985	388 641	394 438	50,4 %
1990	483 704	479 019	49,7 %
1995	531 797	639 289	54,6 %
1997	522 049	690 553	56,9 %

